

Wileńska poezja okolicznościowa doby stanisławowskiej

Od projektu antologii do problemów edycji

W drugiej połowie XVIII wieku w Wilnie ukazało się drukiem wiele utworów okolicznościowych. Znaczna ich część jest dziś przechowywana w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, niektóre wydania można odnaleźć w Bibliotece im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, inne – w litewskich i polskich bibliotekach naukowych. Część spośród wspomnianych utworów funkcjonuje jako druki samodzielne, najczęściej jednak poszczególne teksty są dostępne w konwolutach. Zdarza się także (choć rzadko), że okolicznościowe druczki ulotne są rejestrowane i katalogowane razem z rękopisami. Wydanie wszystkich tych wierszy w jednym zbiorze, będącym swoistą kroniką Wilna i Wielkiego Księstwa Litewskiego w ostatnich dziesięcioleciach istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, wydaje się propozycją kuszącą. Prezentowany artykuł jest próbą zarysowania przyszłej edycji, a wybrane fragmenty wierszy pokazują zarówno poznawczą atrakcyjność tych utworów, jak i ich rangę artystyczną. Wśród autorów znajdują się bowiem uczniowie i profesorowie wileńskich uczelni, przedstawiciele stanu szlacheckiego i duchowni oraz wybitni poeci tamtego czasu.

Wyznaczenie granic chronologicznych publikacji wierszy okolicznościowych, które będą brane pod uwagę w projektowanej edycji, narzuca się niejako samo. Przez całą epokę stanisławowską diecezją wileńską zarządzał książę biskup Ignacy Jakub Massalski (1762–1794). Pełnił on jedną z najważniejszych ról w życiu religijnym, politycznym oraz publicznym Wielkiego Księstwa Litewskiego i w antologii znajdą się wiersze opublikowane w czasach jego rządów w diecezji.

W Wilnie istniały wówczas dwa waŹne ośrodki, w których drukowano tego rodzaju wiersze: była to Drukarnia Akademii Wileńskiej oraz Drukarnia Pijarów powiązana z pijarskim kolegium. Większość ogłaszanych utworów została napisana na miejscu, w stolicy. Niektóre wiersze wydawane przez te oficyny powstały także w innych miejscowościach Wielkiego Księstwa Litewskiego: w Mińsku¹, Grodnie² czy Nieświeżu³.

Osiemnastowieczne wiersze okolicznościowe poświęcone były osobom odgrywającym waŹną rolę w życiu publicznym i politycznym Wilna, Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz całej Rzeczypospolitej i stanowiły zapewne najistotniejszą część życia kulturalno-literackiego toczącego się przede wszystkim w kręgu Akademii Wileńskiej i związanego z nią środowiska. Najczęściej utwory te nawiązywały do świąt, uroczystości państwowych oraz tych wydarzeń z życia politycznego, publicznego i religijnego, które zyskały największy rozgłos. Na pewno były to ingres biskupa Ignacego Jakuba Massalskiego (1762), elekcja i koronacja Stanisława Augusta (1764), potem były to obchody następnych rocznic elekcji i koronacji monarchy, jego imienin, urodzin, a także uroczystości i święta rodzinne: chrzty, śluby, imieniny i pogrzeby przedstawicieli rodów magnackich, szlacheckich, uczonych ze środowiska akademickiego, duchowieństwa itp. Rzadziej spotyka się wiersze przeznaczone na inne, równie waŹne okazje, np. na zakończenie obrad Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego⁴, na odwiedziny biblioteki⁵ przez osobę cieszącą się znacznym autorytetem społecznym, poświęcone uchwaleniu Konstytucji 3 maja⁶, lub zgoda wydarzeniom o charakterze bardziej prywatnym, jak m.in. utwór napisany z okazji zakończenia podróży księżnej Teofilii z Radziwiłłów Morawskiej⁷.

W omawianym okresie ukazało się w Wilnie wiele wierszy okolicznościowych adresowanych do różnych osób: biskupa Massalskiego, króla Stanisława Augusta, dygnitarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego, przedstawicieli rodu Paców⁸, Radziwiłłów, Ogińskich⁹, Łopacińskich, Pocijów, Potockich oraz reprezentantów środowiska akademickiego, zwłaszcza profesorów Akademii Wileńskiej: Kazimierza Naruszewicza, Mikołaja Regniera, Dawida Pilchowskiego¹⁰, Stefana Bisio¹¹, Marcina Poczobuta-Odlanickiego¹² i innych. Wiersze te często są świadectwem waŹnych wydarzeń w życiu Rzeczypospolitej, Wielkiego Księstwa Litewskiego, ale przede wszystkim – wydarzeń lokalnych o różnym znaczeniu, jak np. powrót księcia biskupa Massalskiego z Warszawy¹³ lub

rocznica elekcji księni zakonu benedyktynek Franciszki Anny Wołłowiczówny¹⁴.

Biskup książę Ignacy Jakub Massalski

Biskup książę Ignacy Jakub Massalski – przedstawiciel wpływowego rodu – był niewątpliwie osobą odgrywającą jedną z najwaŹniejszych ról w życiu publicznym Wilna. Chyba pierwszy z utworów poświęconych Massalskiemu został napisany z okazji jego nominacji na urząd biskupa, której dokonał król August III 15 lutego 1762 roku. Wiersz jest datowany 13 lutego 1762 roku. Wiadomo jednak, że 13 lutego 1762 roku w nuncjaturze warszawskiej dopiero rozpoczął się proces informacyjny księdza prałata Massalskiego na urząd ordynariusza diecezji wileńskiej¹⁵.

Jeden z utworów, zatytułowany *Aplauz tryumfalny Jaśnie Wielmożnemu Jmości Księżu Ignacemu Massalskiemu, bi-*

NajwaŹniejszym adresatem utworów okolicznościowych stał się król Stanisław August

skupowi wileńskiemu w wileńskim Pióromoncie najpierwszy ogłoszony dnia 13 lutego roku 1762 i napisany z okazji otrzymania nominacji królewskiej na biskupa, jest przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu

Wileńskiego¹⁶. Autor wiersza odwołuje się do wydarzeń, które działy się w Wilnie. Opisuje radość obywateli z powodu ogłoszonej nominacji na biskupa:

Trzęsło się Wilno z obywatelami,
Kiedy Pióromont ryczał armatami
Dnia sobotnego do południa z rana;
Lud się dziwuje, cóż to za wygrana?
[.....]
Najpierwszy w Litwie biskup senatorem
Wileński, tu mu każdy oratorem,
Każdy go witać, przyjść żąda mile,
Panegiryków nie wyrażą style.

W wierszu zawarto pochwałę rodu: „Jaśnie Wielmożny Dom Wasz nieśmiertelny Massalskich, w świecie litewskim ozdoba”. Panegiryk został napisany „pod imieniem” Stanisława Pióry starosty rumszyskiego:

Tak panegiryk pod imieniem Piory,
Wam ku ozdobie wydany z pokory,
Żyj pod infulą kopę lat z dziesiątkiem
Fortunnym życiem, bez końca początkiem.

O konsekracji Massalskiego, która odbyła się 2 maja 1762 roku, pisał „Kurier Litewski” w numerze z 7 maja 1762 roku. Wspomniano tu m.in., że po uroczystym nabożeństwie w katedrze, podczas składania gratulacji, panegiryki wręczyli: prowincjał litewski jezuitów ks. Kazimierz Preciszewski, prowincjał zakonu franciszkanów ks. Feliks Towiański, profesor teologii ks. Felicjan Wykowski Scholarum Piarum i ks. Józef Owłoczyski Ordinis Praedicatorum misjonarz, którym nowy duszpasterz diecezji podziękował¹⁷. Drugi, wydrukowany wiersz adresowany do Massalskiego został poświęcony ingresowi na biskupstwo, który odbył się 16 maja 1762 roku. Uroczystości szczegółowo opisano w ówczesnej prasie¹⁸. Podczas ingresu wygłoszono wiele mów oraz odczytano panegiryki. Z relacji prasowych nie zawsze możemy dowiedzieć się, czy poszczególne zakony powitały biskupa wierszowanymi utworami panegirycznymi, czy też ich przedstawiciele wygłosili mowy prozą. Ingresowi towarzyszyły napisy wywieszane na bramach i w tych miejscach, gdzie przechodził książę biskup. Wiersz zatytułowany *Podczas walnego na biskupstwo wileńskie ingresu Jaśnie Wielmożnego Najprzewielebniejszego Jmci Księdza Ignacego z Wielkich Książąt Ruskich Massalskiego w Wilnie w roku 1762 miesiąca maja dnia 16 odprawionego na różne publiczne pytania odpowiada Echo*¹⁹ został skomponowany z pytań dotyczących sytuacji społecznej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wbrew zapowiedzi zawartej w tytule, pytania mają charakter retoryczny – nie udzielono na nie odpowiedzi. Autor pytał o biskupa i przedstawiał oczekiwania obywateli: czy „o chwałę Bożą starania dołoży”, czy „Wiary Świętej granice rozszerzy”, czy „dobra zakonów, klasztorów ochroni”, czy „Szkół, Kościoły, szpitale pomnoży” oraz czy podniesie poziom nauk, naprawi zepsute sądy, czy będzie dbał o dobro wspólne, czy nie zapomni o ubogich i wdowach, wreszcie – czy przyniesie chwałę Ojczyźnie? Zadał też pytanie, czy nowo konsekrowany biskup posiada przymioty niezbędne do pełnienia tej funkcji i czy Rzeczpospolita jest z niego zadowolona. Ciąg retorycznych pytań ma upewnić odbiorców, że życzenia wyrażone w wierszu się spełnią:

Co też on zrobi z całym naszym krajem?
Dobrych sukcesów mają mieć Wilno miasto?
Różne są zdania, jakże o tym mniemasz?
Jest-że Pan miły, mówiąc tak bez chluby?
Czy w wszelkie pańskie przymioty dostatny?
Nie znasz-że Pana bardziej rozsądnego?
Toć całej Litwie wiek złoty przyniesie?
Nowegoż glansu Ojczyzna nabędzie?

Wszak z całej Litwy służy mu parada?
Toć już kontenta jest Rzeczpospolita?
Kontent już każdy, każdy jemu...

Niestety ostatni wers wiersza, zapewne zawierający konkluzję, został zniszczony.

Ingresowi poświęcono także utwór zatytułowany *Epigrama Marcialisza składniej na wjeździe J. W. Pasterzowi naszymu, jak od onego pod czas wjazdu cesarowi przypisane być może*²⁰. Poeta opisał w nim wjazd na biskupstwo, na który do Wilna zjechali zarówno goście „z odległego kraju, gdzie śnieg trwały / Topnieć ledwie poczyna w największe upały”, jak i „ci, którym szerokiej Wisły są napoje / I u których ma przejście bystra Dźwina swoje”. Bohater wiersza został wykreowany na Ojca Ojczyzny:

Różna jest mowa wszystkich, jeden przecie wszędzie
Głos: „Massalski Ojczyzny ojcem odtąd będzie!”

Stanisław August

Po wstąpieniu na tron niewątpliwie najważniejszym adresem utworów okolicznościowych stał się król Stanisław August. Powstawały one w wielu miastach Wielkiego Księstwa Litewskiego, jednak najwięcej wierszy zostało wydanych w dwóch największych oficynach Wilna.

W tomie Józefa Legowicza (1743–1812) zatytułowanym *Zbiór przystojnych rozrywek, czyli Sposoby uczciwe i uciężne do przystojnego rozweselenia umysłu na użytek powszechności, a szczególnie dla młodzieży wiejskiej parafialnej*²¹ w rozdziale trzecim *Rytmy poważne* opublikowano wiersz *Oświadczenie radości i powinszowania z wstąpienia na tron Najjaśniejszego Stanisława Augusta króla polskiego roku 1764*:

Już też zajaśniał dla nas ów dzień pożądany,
Gdy Ojczyzna minawszy wszystkie inne pany
Tego za ojca sobie i pana obrała,
Którego jako syna niedawno kochała.
Któżby się mógł spodziewać, by w wolnym narodzie
Tak wielka stać się mogła rzecz w tak wielkiej zgodzie;
Niedawno z troskliwości wszysceśmy truchleli,
Ile razy na przyjsie dnia tego wspomnieli.
Mniemając, że Mars krwawą chorągiew rozwinię,
A kraj cały w okropnej pogrzebie ruinie,
Że wielu pod cyprysem złoży swoje skronie
Pierwej, niż jeden siądzie na skrwawionym tronie.

Nie znamy autora wiersza. Nie wiemy, czy wyszedł on spod pióra Józefa Legowicza – proboszcza korkożyńskiego, pisarza religijnego, autora książek dla ludu, który w 1764 roku jeszcze pobierał nauki w Akademii Wileńskiej²².

Część wierszy poświęconych Stanisławowi Augustowi zawiera w tytule formułę konwencjonalną – konkretne wydarzenie, a nie powód bezpośredni (np. wiersze *Na iluminację... z okazji koronacji, imienin*²³ lub urodzin króla). W jednym z wydań znajdują się napisy okolicznościowe na cześć króla. Jest ono przechowywane w Dziale Starodruków Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego²⁴. Nie wiadomo jednak, czy książka ukazała się nakładem drukarni akademickiej. Konstancja Čepienė i Irena Petrauskienė nie notują tej edycji w swojej bibliografii.

Trudno ocenić, czy „napisy” – jeszcze jedna publikacja ogłoszona w tym czasie – stanowią spójny utwór, czy są to osobne teksty różnych autorów, które zebrano pod wspólnym tytułem: *Napisy, które roku 1764 dnia 25 listopada czasu koronacji Najjaśniejszego P.N.M. Stanisława Augusta króla polskiego przy rzesistej z wieczora w noc z lamp ognistych całego miasta Wilna i Akademii Wileńskiej iluminacji przy Bramie Akademickiej napisane były*. Wiersze mają formę dialogu. Bohaterami są symbole zawarte w herbie – Orzeł Biały i Pogoń – reprezentujące Rzeczpospolitą, które wieść o wyborze Stanisława Augusta niosą zarówno Niebiosom, jak i całej Ziemi. Orzeł symbolizujący Koronę głosi sławę w Niebie, a Jeździec-Wielkie Księstwo Litewskie niesie wieść „we wsze świata strony”:

Na Orła Białego w herbie polskim

Dokąd tve, Orle, zamierzasz zapędy,
Tak bystrym skrzydeł lotem dążysz kędy?
Wzbijam się, prawi, pod Nieba wysokie,
Niosąc Augusta pochwały szerokie,
W niebieskie kraje, aby Stanisława
Samym wiadoma była Niebom sława.

Na Pogonią, czyli Jeźdźcę w biegu w herbie litewskim

Stań w kroku, powiedz, w które dążysz kraje?
Za Dniepry, Odry, biegnę za Dunaje,
Będę też kędy ocean szeroki
Swe wzdyma fale pod same obłoki

Ogłaszał wszystkim we wsze świata strony,
Że zacny Piasta trafił do Korony.

W trzecim wierszu autor odwołał się do symbolu „kolumny płomienistej”, zbudowanej z życzliwych monarsze serc:

Na kolumnę, na które same serca malarską sztuką udane
wydawały się

Nie z spiżu, srebra, złota kolos budujemy,
Ale życzliwe serca za kolos stawiamy.

Na kolumnę płomienistą

Byś wejrzał w serca nasze, Miłościwy Panie,
Rzekłbyś: „Ta miłość ku mnie nigdy nie ustanie”.

W jeszcze jednym utworze wydanym w Drukarni Akademickiej w Wilnie²⁵ autor podkreślił życzliwość poddanych w stosunku do monarchy, doznaną od króla dobroć i jego troskę o obywateli. Iluminacje urządzone z okazji urodzin króla gromadziły licznych mieszkańców, a ognie, które rozświetlały ciemności, były symbolem aprobującego nastawienia wobec monarchy oraz – podobnie jak w powyższym utworze – płomienia niegasnącego w sercach poddanych:

Jak pięknym ułożone szykiem te migocą
Ognie, ledwie nie codzienną jasnością noc złocą;
Słychać przyjemnych tonów huczno-zgodne dźwięki [...].

Lecz co się za pamiątka tym obrządkiem święci?
Wyświeca on życzliwe ku monarsze chęci,
Które w sercu poddanych nie gasnąc pałają
I na jaw się iskrzącym tym blaskiem wydają [...].

Podmiot wiersza eksponuje dobroć króla, dostrzeganą w kraju od wielu lat, która „Zdobi, wspomaga jednych; dla drugich się poci, / O wszystkich się jak Ojciec o dziatki kłopotci”, i apeluje do młodego pokolenia, by niosło „miłość w pokłonie” królowi.

Dzieła poetyckie towarzyszyły obchodom następnych rocznic koronacji królewskiej w Wilnie i w innych miastach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wśród zachowanych utworów można wymienić: *Ode na szczęśliwą koronację*

Wiersze okolicznościowe były adresowane również do przedstawicieli środowiska akademickiego

*Najjaśniejszego Pana Stanisława Augusta króla polskiego w książce lit. etc. / napisaną w łacińskim języku przez ks. Jerzego Ciapńskiego Scholarum Piarum; na polski jęz. przełożoną przez Ignacego Czetwertyńskiego Scholarum Piarum*²⁶, *Na dzień dorocznej koronacji J.K.M.P.N.M. [Stanisława Augusta Poniatowskiego] do J.W. Jmc Xiędza Biskupa Wileńskiego [Ignacego Massalskiego]: wiersze dnia 25 listopada 1769 roku*²⁷, *Na dniu rocznicy szczęśliwej koronacji najjaśniejszego pana do Józefa Judyckiego, strażnika W. i marszałka Tryb. Główn. W. X.Lit., sądowego ptu Rzecz. Starosty pułkownika wojsk W.Ks.Lit., [...] Oda od życzliwego sługi J.A. r. 1777 d. 25 9 bra w Wilnie*²⁸.

Jednym z nielicznych podpisanych utworów jest *Oda na rocznicę szczęśliwej koronacji Najjaśniejszego Pana Stanisława Augusta przez Jaśnie Wielmożnego Imci Pana Piłsudskiego, marszałka Trybunatu Głównego W.Ks.Lit., piwniczego Wielkiego Ks.Lit., kawalera Orderu Św. Stanisława uroczyste obchodzona imieniem Konwiktu Szlacheckiego Wileńskiego KS. KS. Scholarum Piarum w Wilnie roku 1780 dnia 25 listopada*²⁹.

Autor *Ody* podkreślał zasługi monarchy dla dobra kraju i zapewniał, że „niniejszość szacuje z wielbieniem” to, co „krajowi czyni niemały zysk”, a „potomność zbuduje kolos wiecznej chwały”. Zdaniem rymopisa szczególnie hołd należy oddać monarsze za to, „żeś ubił do nauk wyzwolonych drogę, a grube kraju błędy posłał na wygnanie”, bowiem w Polsce przed wstąpieniem na tron Stanisława Augusta młodzież, która miała piastować urzędy krajowe, uczyła się niemal wyłącznie łaciny, w świadomości mieszkańców dominowały zabobony, a „rozmów osnową” były gusła, czary i upiory:

Żyzne Polak dowcipu ryc nie chciał odłogi,
Pegaz latał, to prawda, lecz był krótkich skrzydeł;
Mówca ciemnych wyrazów rzęd szykował mnogi,
Ile mów, ile pieśni, nie tyleż straszyleł?

Poeta stwierdzał, że Polacy cenili wśród narodów tylko Francuzów i Włochów, a o mieszkańcach Północy sądzili źle, natomiast za panowania Stanisława Augusta rzeczy przybrały odmienną postać:

Lepiej dzisiaj Polacy, gdy co piszą, myślą.
Chceszli tego dowodu, Najjaśniejszy Panie?
Polskie pisma wyrazy cudzoziemskie kryślą.

Król został przedstawiony zgodnie z duchem epoki – jako wzór monarchy oświeconego, dążącego do ucywilizowania

i wyedukowania poddanych. Imieniny króla równie uroczyste świętowano w innych miastach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Obchodom towarzyszyły zazwyczaj liczne uroczystości.

Jeden z zachowanych wierszy imienninowych został wydany drukiem przez pijarów. Obchody imiennin zorganizowała Anna z Pociejów Tyszkiewiczowa³⁰, żona Józefa Skumina Tyszkiewicza, matka marszałka wielkiego litewskiego Ludwika Skumina Tyszkiewicza:

Mądry Królu! Dzień twego obchodzi imienia
Pani z cnoty, rozumu, zacna z urodzenia:
Wspaniałości to dziełem niech każdy mianuje,
Jak wzór obywatelstwa piękny wszech miar dobrem
Jest to sprzyjać Ojczyzny dobru powszechnemu
Wślawia dzień twych imiennin, Królu, tryumf rzadki
Cnoty, gdy o nią z Synem walkę widzimy Matki.
Żeć wierny zacny ciwon wileński, w Warszawie
Ten chwalebny w poselskiej zaszczyt odniósł sprawie;
Zacną też chęć oświadczyć matka chcąc usilnie,
Solennym Twe festynem imię głosi w Wilnie.
Tak więc gdy matka z synem o lepszą certuje,
Przychylność ku Monarsze szczerza tryumfuje.

Przedstawiciele środowiska akademickiego

Wiersze okolicznościowe były adresowane również do przedstawicieli środowiska akademickiego, zwłaszcza do profesorów Akademii Wileńskiej. Spośród najbardziej znanych adresatów należy wymienić Stefana Bisio, Dawida Pilchowskiego³¹, Mikołaja Regniera, Tomasza Hussarzewskiego³², Kazimierza Naruszewicza³³ (wiersz autorstwa Adama Naruszewicza!), Marcina Poczobuta-Odlanickiego oraz innych. Zachowały się przy tym utwory skierowane do dwóch zagranicznych profesorów Akademii Wileńskiej. Jednym z nich był urodzony w Lotaryngii Mikołaj Regnier (1746–1800), lekarz, położnik, nadworny chirurg Stanisława Augusta, od 1768 roku lekarz domowy biskupa Massalskiego, który został zaproszony do pracy w Akademii Wileńskiej. Regnier odbył studia w Paryżu, gdzie studiował patologię chirurgiczną, anatomię, fizjologię, higienę i patologię ciąży. W Paryżu uzyskał świadectwo upoważniające do nauczania chirurgii i położnictwa. W 1775 roku powrócił na Litwę. Komisja Edukacji Narodowej mianowała go profesorem chirurgii i anatomii

w Akademii Wileńskiej. Regnier wygłaszał w Akademii publiczne wykłady z zakresu anatomii, położnictwa, chirurgii oraz medycyny ogólnej. Pisały o tym „Gazety Wileńskie”³⁴.

W 1781 roku otrzymał on katedrę chirurgii i położnictwa w zreformowanej Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Był korespondentem akademii chirurgicznej w Paryżu. W 1786 roku otrzymał patent generalnego chirurga sztabowego wojsk litewskich. Regnier był prekursorem położnictwa w Szkole Głównej. Wykładał po polsku chirurgię teoretyczną i położnictwo. Zmarł w Wilnie i został pochowany na cmentarzu przy kościele św. Szczepana³⁵. Powodem do napisania wiersza były imieniny Mikołaja Regnieria obchodzone w 1785 roku³⁶.

Wiersz rozpoczyna się od doskonale dobranego motta z *Eneidy* Wergiliusza, świadczącego o literackich kompetencjach autora:

Tantane vos tenuit generis fiducia vestri! (Księga I, w. 132)
Taką więc ufność w rodzie swoim pokładacie?
Także-to umysł pycha wam mroczy rodowa?³⁷

Uniwersalne przesłanie wiersza zostało jasno zdefiniowane w pierwszej zwrotce. Autor, podpisany inicjałami P.Q.R.S.T.X.J.Z., wymieniał zasługi Regnieria dla kraju ze względu na jego wiedzę, cnoty, talent i wykonywane obowiązki. Zaletą adresata było także to, że był on „uczynny pomocą”, „słodki w obcowaniu”, „gorliwy w pełnieniu obowiązków”, zgodnie z ówczesną hierarchią wartości – „pożyteczny z nauki”, „Nauk, cnoty, talentów zaszczycony znakiem”. Poeta uważał profesora za patriotę i pisał o nim – „z duszy Polak”, choć „z kraju Francuz”. Cnotą okazała się też wdzięczność okazywana przybranej ojczyźnie:

Ty wdzięczność z przywiązaniem ku duszom wspaniałym
Znasz, co cię dla talentów twych w kraj sprowadziły.
Kochasz kraj ten, któremu służysz sobą całym,
Przetoś panom, książętom i wszystkim jest miły.

Jedną z zalet wymienionych w wierszu jest również szacunek do wiary obowiązującej w kraju, któremu bohater służy:

Respektujesz tę wiarę, co panuje w kraju,
Nie bluźgasz modnych bluźnierców z *Kaffiarnych*

Autorów.

Inne cechy godne pochwały to szczerść cudzoziemca, szacunek do zwyczajów narodu, miłość do nowej ojczyzny oraz skromność:

Nie grasz śmiesznej nam roli grafa ni barona,
Takich chce cudzoziemców Litwa i Korona.
[.....]
Nie szydzisz ze zwyczajów narodu, nie łajesz
Praw kraju ani szukasz wszystkiemu przygany.

Wiersz kończy się zapewnieniem o szacunku i sympatii do cudzoziemca („Przetoś wszystkim szacowny, kochany i luby”) oraz życzeniem:

Żyjże z nami szczęśliwie, z cnót, z talentów, z pracy,
Tak dobrym cudzoziemcom kraj i naród sprzyja;
Mężów tak użytecznych szacują Polacy,
Król, książęta, panowie i Akademia.

Następny wiersz poświęcony Regnierowi został wydany w tym samym roku z okazji oktawy jego imienin³⁸. Został podpisany inicjałami Z.J.K.T.S.R.Q.P. Możliwe, że autorem jest ten sam poeta, który pod wierszem z okazji imienin Mikołaja Regnieria podpisał się inicjałami P.Q.R.S.T.X.J.Z. W zasadzie są to te same litery w odwrotnej kolejności z wyjątkiem „X” w pierwszym wierszu i „K” w następnym. Na wstępie poeta pisał o różnicach istniejących między narodami i krajami, o tym, że Francuzi, Anglicy oraz Niemcy od dawna są znani ze swoich osiągnięć, z kultury towarzyskiej i dobrych manier. Ubolewał także nad sytuacją, gdy „Barbarzyńcem zowie kto Polaka”, ale prostakiem jest ten, „kto mniej szacuje polor niż dukaty”.

Nie jesteśmy już grubi Jadźwingi, Wandali,
Ale też pochwalić się nie można chętnie,
Żeśmy się z polornemi narody zrównali.
[.....]
Odłogu pełne niwy, chwast, okrutna dzicza,
Czeka ręki sprawczej lepszych ludzi klima,
Francuz, Anglik, Włoch, Niemiec tysiące wylicza
Świątł tych, nasz kraj setnego nie wiem jeszcze czy ma.

Należy wykorzystać ludzi świątłych, nie szczędzić im ani grosza, ani szacunku:

Najdroższych, byle wartych, ku poloru użyć,
Im płacy nieoszczędzać, czci, szacunku, stymy.

Srebrne talerze na talary skujmy,
A w czas potrzebny grosza nie żałujmy.
Insi to darmo po drogach miotali,
A my nie damy, by się mędrsi stali?

Widoczne nawiązania do jednej z pieśni Jana Kochanowskiego miały zapewne uwznioślić i wzmocnić argumentację:

Skujmy talerze na talery, skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy.
Inszy to darmo po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale trwali?
(J. Kochanowski, *Księgi wtóre: Pieśń 5*, w. 37–40)³⁹

Oba wiersze w niektórych fragmentach są do siebie bardzo podobne w treści i w stylistyce. To również może więc świadczyć o tym, że autorem była ta sama osoba.

Kobiety – adresatki poezji okolicznościowej

Wśród utworów okolicznościowych pojawiają się też wiersze poświęcone kobietom odgrywającym ważną rolę w życiu społecznym – fundatorkom, mecenasom itp. Poezja ta dotyczyła różnych tematów i okoliczności. Zachowały się także utwory o charakterze funeralnym. Jednym z nich był wiersz adresowany do Anny z hrabiów Mycielskich Radziwiłłowej – wdowy po księciu Michale Radziwiłłowie, wojewodzie wileńskim i hetmanie wielkim litewskim⁴⁰. Autor nawiązał w nim do reguł filozofii stoickiej:

Wy, co się filozofów imiony zdobicie,
Próżno przepisujecie wymyślne reguły
Sercem ludzkim, żeby się z ludzkości wyzuli.

Zasady te są bezskuteczne w obliczu „sprawiedliwego” smutku po stracie zanego męża – Radziwiłła, gdyż Litwa:

I wodza w nim, i radcę mądrego straciła.
Na tak okropny widok patrząc, spólnie z nami
Mądrość sama rzewnymi złać się musi łzami.

Wiersz kończy się życzeniem „długim w życiu pobycie” skierowanym do hetmanowej. W utworach adresowanych do innych przedstawicielek znanych rodów, żon dygnitarzy,

autorzy często wymieniali ich cnoty, nie zapominając o świetności rodu, z którego się wywodzą. Tak jest np. w wierszu do Magdaleny z Lubomirskich Sapieżyny⁴¹. Adresatka została w nim nazwana litewską Minerwą – rzymską boginią mądrości, sztuki i nauki – ale też i Belloną, boginią wojny, której mądrość czcili potomkowie Palemona:

Nie skąpe w winnej wielkim przymiotom czci plemię
Palemońskie twą mądrość godnie szacowało,
Kiedy, znając w niej rzadką ozdobę swej ziemi,
Litewską cię Minerwą zawsze mianowało.
Lech gdy cię tym tytułem ujrzy ozdobioną,
I Minerwą już będzie zwać swą, i Belloną.

Wśród zalet hetmanowej autor wymienił „Serce dzielne, a umysł w równej trzyman mierze” oraz męstwo: „Ten w tobie męstwa rodzaj, tej jasnie dowody dzielności, fundatorko”, które „wiek nasz głośno sławi”.

Adresatką następnego, obszernego, bo wydanego na pięciu kartach, utworu napisanego z okazji imienin była hrabina Teresa Pacowa z książąt Radziwiłłów⁴². Autorem był zaś dominikanin, ks. Dominik Zabłocki, który w bogatym w aluzje wierszu odwołał się do symboliki herbu Radziwiłłów – orła i strzały św. Teresy: „Jakich mię będą skrzydeł pióra dźwigać, / Bym się przybliżył ku Teresy Strzale, / Którą jej Orzeł dziś trzyma ku chwale”. Seraficzna strzała św. Teresy jest skierowana ku niebu, „gdzie termin szczęśliwy bez końca, / Gdzie światło wieczne bez zachodu Słońca, / Tam dąży Orzeł, tam mierzą zaiste, / Świętego życia, afekty strzeliste”. Autor podkreślił też pobożność pisarzowej:

Pobożność twoja publicznie przykładna,
Powszechnie światu do wielbienia snadna.

Zabłocki nie zapomniał o rezydencji Paców w Jezdnie i o ufundowanym przez nich kościele:

Trzy ci dał Pan Bóg pociechy w zaszczycie
Na honor z sławą w długowieczne życie:
Sławne polskiego Orła gniazdo w Gnieźnie,
Sławsze siedlisko twego Orła w Jezdnie,
Gdzie bazylikę jak gniazdo jakowe
Wyścielasz co raz przez ozdoby nowe.

Poeta wspomniał również, że Radziwiłłowie i Pacowie od wieków piastują najwyższe godności w państwie:

W tych domach wszystkie godności, tytuły,
W senacie togi, w kościele infuły,
Pieczęci, klucze, orderzy, buławy –
Któż wyrachuje ni liczby, ni sprawy.

Jedną z adresatek wierszy imieninowych była też Konstancja Tyszkiewiczowa z książąt Poniatowskich – bratanica króla Stanisława Augusta⁴³, córka Kazimierza Poniatowskiego, której zaślubiny z Ludwikiem Skuminem Tyszkiewiczem stały się tematem licznych utworów pisanych przede wszystkim przez przedstawicieli środowisk zakonnych – jezuitów, dominikanów itp.⁴⁴ Krótki wiersz imieninowy powstał w środowisku pijarów. Jako zalety autor wymienił zacne pochodzenie, a przy tym skromność, piękno duszy i umiejętność życia z ludźmi:

Isć z rodu wysokiego, a być skromnym przecie,
Mieć przymioty, a z nich się próżno nie wynosić,
Umieć sztukę żyć z ludźmi po ludzku na świecie,
Jest to pięknej na sobie duszy znamię nosić.
Zacna Pani! Pochodzisz z krwie miłej w narodzie,
Grzecznej idziesz ludzkości nie zboczonym torem,
W ślicznej nie ustępujesz nikomu urodzie,
O, zaiste dusz pięknych rzadkim jesteś wzorem.

W wierszach adresowanych do kobiet szlachetne pochodzenie było wymieniane w wielu przypadkach, ważniejsze jednak okazały się zasługi wobec najbliższego, litewskiego otoczenia oraz – szerzej – zasługi dla kraju.

Problemy edycji

Omówione wyżej utwory stanowią tylko nieznaczną część zasobów poezji okolicznościowej przechowywanej w bibliotekach wileńskich, a powstałej w drugiej połowie XVIII wieku. Trudno określić liczbę tego rodzaju wierszy, choć próby porządkowania i dokumentowania edycji datują się co najmniej od czasów Karola Estreichera. Istotną pomocą jest tu stosunkowo nowe, fundamentalne opracowanie *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba – Książki litewskie w języku polskim w XVIII w. Wykaz kontrolny*⁴⁵, opublikowane w 2015 roku. Przygotowanie antologii litewskiej poezji okolicznościowej wymaga dłuższych i bardzo różnych poszukiwań. Część wierszy, jak już wspomniano, jest przechowywana jako samodzielne druki, lecz w katalogach występują one pod różnymi tytułami, czasami niemającymi nic wspólnego z autorem,

tematem czy tytułem wiersza. Problemy związane z poszukiwaniami druków współoprawnych lub katalogowanych jako rękopisy opisałam na początku artykułu.

Wydaje się, że ze sporządzeniem komentarzy rzeczowych, dotyczących opisywanej w utworze uroczystości, zdarzeń, okoliczności, którym wiersz miał towarzyszyć, nie wiążą się poważniejsze trudności. Pomocne okazują się doniesienia prasowe, na bieżąco odnotowujące najważniejsze wydarzenia. Bywa jednak tak, że wiersz odwołuje się do tradycji rodzinnych (rodowych), wówczas oczywistych, dzisiaj trudnych do rozszyfrowania, lub do sytuacji prywatnych, nieznanych ówczesnie szerszej publiczności, jak choćby wymiana wierszowanych kondolencji między Marcinem Poczobutem i kanonikiem Kundziczem a poetą Franciszkiem Karpińskim. Wielu autorów wierszy okolicznościowych czerpało z tradycji biblijnych, mitologicznych lub z literatury łacińskiej bądź polskiej poezji XVI wieku. Wskazanie obecności tych wątków w komentarzach do edycji pozwoli docenić zakres erudycji autorów i rozpoznać najważniejsze cechy kultury literackiej Wilna w epoce. Analiza miar wierszowych i układów stroficznych pomoże dopełnić wiedzę o przygotowaniu autorów w zakresie poetyki.

Prawdopodobnie najtrudniejszym zadaniem jest ustalenie autorstwa wszystkich ówczesnych wierszy okolicznościowych. Wiele spośród nich zostało przekazanych adresatom za pośrednictwem przedstawicieli szkół, konwiktów, zgromadzeń i zakonów bądź Akademii Wileńskiej. Niektóre teksty nie były podpisywane nazwiskiem, wskazywano jedynie ośrodki, z których dane osoby pochodziły, jak np. w wierszu wręczonym „imieniem Konwiktu Szlacheckiego Wileńskiego ks. ks. Scholarum Piarum” itp. Oczywiście, co pewien czas wydawano zbiory poezji okolicznościowej – np. *Zebranie rymów z różnych okoliczności pisanych*, jak zatytułowano stosowny zbiorek związany z wileńskimi pijarami⁴⁶ – w których redaktorzy rozwijali inicjały autorów poszczególnych wierszy. Zdarzało się nawet, że zapobiegliwy właściciel takiej edycji dopisywał odpowiednie uzupełnienia na swoim egzemplarzu⁴⁷. Nie zawsze jednak można skorzystać z tego rodzaju ustaleń z epoki.

Wileńska poezja okolicznościowa drugiej połowy XVIII wieku niewątpliwie zasługuje na uwagę. Odwołuje się ona do najważniejszych wydarzeń z życia politycznego i publicznego, jest świadectwem zaangażowania osób, do których była adresowana, stanowi również element życia publicznego, gdyż nierzadko utwory te były wygłaszane podczas różnego rodzaju uroczystości i nawiązywały do symboliki eksponowanej w przestrzeni publicznej. Przyjęcie chronologicznego układu

antologii daje niepowtarzalną szansę na stworzenie poetyckiej kroniki Wilna i Wielkiego Księstwa Litewskiego w drugiej połowie XVIII wieku. Być może tak zaprojektowana edycja umożliwi poznanie ówczesnych realiów i pozwoli odtworzyć nieistniejący od dwóch wieków świat litewskiej stolicy.

Key Words: Grand Duchy of Lithuania, Lithuanian commemorative poetry, reign of Stanisław August Poniatowski, Ignacy Jakub Massalski, anthology, second half of the 18th century

Abstract: The article presents plans to prepare an anthology of Lithuanian commemorative poetry written during the Reign of Stanisław August Poniatowski. Libraries of Vilnius are in possession of numerous surviving pieces of commemorative poetry from the second half of the 18th century, especially from the years 1762–1794. It is hard to define the number of poems of that kind. Their authors are both students and professors of Vilnius universities, representatives of nobility and the clergy, as well as outstanding poets from that period. The prints serve as evidence of the literary culture of Vilnius, and are a kind of a literary chronicle of the Grand Duchy of Lithuania from the second half of the 18th century. The reason for their creation were both the major events of that period, such as an inauguration of bishop Ignacy Jakub Massalski (1762), election of Stanisław August (1764), celebrations of anniversaries of the monarch's election and coronation, his birthdays and name days, the completion of the proceedings of the Main Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania – as well as family events and celebrations: baptisms, weddings, name days and funerals of various individuals. There are also compositions devoted to less important events, such as duchess Teofilia Morawska of the Radziwiłłs' return from a journey to Nieśwież.

Publishing an anthology of Vilnius commemorative poetry from that period is a chance to create a poetic chronicle of Vilnius and the Grand Duchy of Lithuania in the second half of the 18th century. Preparing an anthology requires long preparations of various sort. Some of the poems are stored as separate prints, but in catalogues they appear under different titles, which sometimes have nothing to do with the author of the topic, some of the texts are published jointly with other prints or catalogued as manuscripts. One of the most important tasks is to define the author of all commemorative poems from that period, since they were not signed, but merely supplemented with the place which they came from. Vilnius commemorative poetry from the second half of 18th century undoubtedly deserves attention. It refers to the major events from political and public life, it is evidence of commitment of those individuals to whom it was addressed, and also constitutes an element of the public life, as the compositions were often presented during various celebrations and referred to the symbols present in the public space.

¹ K. Čepienė, I. Petrauskienė, *Vilniaus Akademijos Spaustuvės leidiniai 1576–1805. Bibliografija*, Vilnius 1979, s. 238; 1562: *Zabawki poetyckie mlodzi w szkołach mińskich wydziałowych ćwiczącej się zebrane, a przez Michała Dudzińskiego, filozofii doktora, w tychże szkołach niegdyś prof. poetyki... do druku podane*, Wilno, druk. J. K. Mci Akad., 1782, 40 s. 8°. (Estr. XV, 359). Tytuły osiemnastowiecznych publikacji podano w transkrypcji.

² Ibidem, s. 336; 2194: *Na iluminacyjną z okoliczności [u]rodzin J.K.M. P. N.M. wiersz od Szkół Grodzieńskich dany roku 1776 d. 17 stycznia [V., 1776] p. su vinj. 4°*. Vilniaus Universiteto Biblioteka (dalej: VUB), sygn. IV 23232.

³ Zbiór tekstów w oprawie: *Do Jaśnie Oświec. księżny IMci z Radziwiłłow Teofilii Morawskiej generałowej wojsk W.Ks.L. na tęskliwe wszystkich żądze wesolo i szczęśliwie po zwiedzeniu obcych krajów do Nieświeża powracającej roku 1774 (od konwentu kaznodziejskiego)*, VUB, sygn. 22785-22796.

⁴ K. Čepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 350; 2291: *Oda z powodu kończącego się Trybunału Gł. W.Ks.Lit. Oda od pewnego w Wilnie r.p. 1782 kwietnia 7 dnia*, Wilno, Druk. J.K.M. przy Akad. Wil., 1782, [8?] p. su vinj. 4°. (Estr. XXII, 250). Tę samą pozycję zarejestrowano w XVIII a. *Lietuvos knygos lenky kalba*, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras. Sudarytojos / Opracowanie: M. Ivanovič, K. Basiul.

Redaktorė N. Blūdiūzuvienė, *Książki litewskie w języku polskim w XVIII w. Wykaz kontrolny*, Vilnius 2015), jako miejsce wydania podano Drukarnię Akademicką, s. 50, nr 347; s. 477; 3082: *Z powodu kończącego się Trybunału Głównego W.Ks.L. oda od pewnego w Wilnie r. 1782 mca kwietnia 7 dnia [V], druk. J.K.M. przy Akad. [1782]. [7] p. z inicj. i winit. 4°*. Estr. XXIII, 250. MAB L-18/1257.

⁵ Ibidem, s. 467; 3017: *Wiersz do Józefa Żatuskiego, kijowskiego i czernichowskiego biskupa, gdy Bibliotekę Wileńską Coll. Nobil. S.I. łaskawie odwiedzić raczył r. 1773 d. 21 lutego*, [V., Akad. Sp. 1773], Estr. XXXIV, 221.

⁶ Ibidem, s. 164; 1568: *Kant na uwielbienie reformy praw, czyli Konstytucji dnia 3 maja zapadłej roku 1791: na znak winnej wdzięczności królowi nam szczęśliwie panującemu Augustowi Poniatowskiemu i stanom sejmującym od magistratury mereckiej ofiarowany, a przez akademików pod dozorem J.Ks.KS. Dominikanów Prowin. Lit. śpiewany w Mereczu*, [Wilno]: druk. Akademicka?, 1791 [4] s., vinj. 4°. Data publikacji wskazana według daty w utworze.

⁷ *Do Jaśnie Oświec[onej] Księżny IMCI z Radziwiłłow Teofilii Morawskiej generałowej Wojsk W.Ks.L. na tęskliwe wszystkich żądze wesolo i szczęśliwie po zwiedzeniu obcych krajów do Nieświeża powracającej roku 1774*, VUB, sygn. 22785-22796.

⁸ *Wiersz na Imieniny Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Antoniego hrabi Paca, pisarza wielkiego W.Ks.L., kawalera Orderu Orła Białego, pułkownika husarskiego wojsk W.Ks.L. imieniem Kolegium Wileńskiego SCHOLARUM PIARUM. Dnia 13 czerwca Roku 1763 w Wilnie w Drukarni J.K.M. i Rzeczypospolitej XX. Scholarum Piarum*, VUB, sygn. 30953; *Do Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Paca Sędziego na Trybunał Główny: W.Ks.Lit., generała majora wojsk lit[ewskich]: pułkownika i komendanta Pułku Pieszego Grenadyjerów Buławy Wielkiej W.Ks.Lit., starosty wilejskiego XX. Scholarum Piarum w Wilnie roku 1782 d. 19 marca*.

⁹ K. Čepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 232; 1512: *Do Ogińskiej, wojewodziny wileńskiej. Wiersz od Akademii Wileńskiej na przybycie do Wilna Michała Ogińskiego, wojew. wileński i małżonki jego 1765*, [V, 1765. [6] p. z win. i herbem 2°].

¹⁰ Ibidem, s. 467; 3015: *Wiersz... Dawidowi Pilchowskiemu, kanonikowi inflanckiemu, prezesowi kolegium moralnego Szkoły Gł. W.Ks.L., w dzień imienin od najzyczliwszego sługi ofiarowany 30 d[zieciem]bra 1785 [V., 1785]. [2] p. 2°*, Estr. XXIV, 278.

¹¹ Ibidem, s. 336; 2199: *Na imienną rocznicę... Stefana Bisiego, prof. fizjologii i anatomii, medycyny doctora. Konsyliarza J.K.M. i medyka*, [V., XVIII a.], 1763. 1 lap. 4°. Estr. XIII, 151.

¹² Ibidem, s. 460; 2974: *W dzień Imienin... Marcina Poczobuta, rektora Szkoły Głównej W.Ks.Lit., prałata, dziekana katedr. smoleńsk, astronoma J.K.M., towarzysza Akademii Londyńskiej, korespondenta Paryskiej, proboszcza kościoła Świętej Trójcy...* [V., po 1781]. [4] p. su inicj. vinj. 2°, – Estr. XXIV, 390; MAB L-18/2-138.

¹³ Ibidem, s. 397; 2605: *Przywitanie J.O. Księcia Ignacego Massalskiego, biskupa wileńskiego, po powrocie z Warszawy w dzień doroczny Konsekracji w Wilnie r. 1784 mca maja 2 dnia [V., 1784]. [4] p. su vinj. 4°*, VUB IV 22789.

¹⁴ *Do Wielmożnej Najprzedniejszej w Bogu JMCI Panny Anny Wołłowiczówny WW PP. Benedyktynek Ksieni z okoliczności elekcji na swój urząd w Wilnie d. 4 czerwca 1779 r.*, VUB, sygn. 3426, <https://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=id&order=1&id=213255&offset=100558&index=16>. Więcej o działalności Franciszki Anny Wołłowiczówny zob. J. Gwioździk, „Pomoc nie tylko dla zgromadzenia mego”: działalność edytorska benedyktynek wileńskich za rządów ksieni Franciszki Anny Wołłowiczówny, „Śląskie Studia Polonistyczne” 2017, nr 2, s. 67–91; https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/6262/1/Gwiozdzik_pomoc_nie_tylko_dla_zgromadzenia.pdf.

¹⁵ T. Kasabula, *Ignacy Massalski biskup wileński*, Lublin 1998, s. 90.

¹⁶ K. Čepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 176; 1128: *Aplauz tryumfalny Jaśnie Wielmożnemu Jmoci Księżdu Ignacemu Massalskiemu, biskupowi wileńskiemu w wileńskim Pióro-*

moncie najpierwszy ogłoszony dnia 13 lutego roku 1762, [b.m.], [4] p. su vinj. 4°. Estr. XXIV, 289. Inicjatorem publikacji był Stanisław Pióro. VUB, sygn. IV 23133.

¹⁷ „Kurier Litewski” 1762, nr 19, z 7 maja.

¹⁸ „Suplement do Gazet Wileńskich” 1762, nr 21, z 21 maja. Więcej na temat ingresu zob. R. Jakubėnas, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII w.*, Kraków 2005, s. 93–103.

¹⁹ VUB, sygn. 305 85.

²⁰ VUB, sygn. IV 22138-22168; K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 9: *Stulecie XVII, Spis chronologiczny*, Kraków 1888, <https://books.google.lt/books?id=d3JmAAAAcAAJ&pg=PA320&dq=EPIGRAMMA+MARCIALISZA&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwiv04fu3vvcAhUjAZoKhd16B1kQ6AEIzAA#v=onepage&q=EPIGRAMMA%20MARCIALISZA&f=false>.

²¹ Wilno, Drukarnia KS. KS. Bazylionów, 1797 r., VUB, sygn. 23249, s. 37. Książka była wydana w 1783 roku. Ogłoszenie drukarskie opublikował „Suplement do Gazet Wileńskich” 24 maja 1783 roku: „W Drukarni J. Ks. Pijarów wileńskich wyszła z druku książeczka pod tytułem *Zbiór przystojnych rozrywek, czyli Sposoby uczciwe i uciészne do rozweselenia umysłu*. Cena złotych 1 groszy 15”. Wspomina o tym również V. Girininkaitė, *Juozapas Legavičius (1743–1812). Gyvenimas ir raštai*, s. 210, http://www.liti.lt/failai/SLL43_spaudai-internetui-191-213.pdf.

²² Ibidem, s. 194, http://www.liti.lt/failai/SLL43_spaudai-internetui-191-213.pdf. W latach 1776–1808 Józef Antoni Legowicz wydał w drukarniach wileńskich kilkanaście książek, część z nich anonimowo. Poza rozprawą *Historie prześladowania Kościoła Bożego i dziejów męczeńskich* (1778) jego prace są poświęcone problematyce duszpasterskiej i przeznaczone na użytek księży i parafian. Legowicz wydawał też zbiory modlitw i wskazówek dotyczących nabożeństwa domowego. Na uwagę zasługują publikacje przeznaczone dla „ludzi stanu wiejskiego” i adresowane do parafian korkożyńskiego plebana: *Katechizm dla ludzi życia wiejskiego*, *Powinności gospodarzów wiejskich w krótkości zebrane przez ks. Legowicza, plebana korkożyńskiego i dla wygody swoich parafianów do druku podane* (Wilno: Druk. J. K. Mci przy Akademii, 1779), *Zbiór przystojnych rozrywek, czyli Sposoby uczciwe i uciészne do przystojnego rozweselenia umysłu na użytek powszechności, a szczególnie dla młodzieży wiejskiej parafialnej*.

²³ Zob. np. *Z okoliczności imienin Najjaśniejszego Króla JMci P.N.M. Stanisława Augusta solennie obchodzonych w Wilnie przez Jaśnie Wielmożną JMci Panią Tyszkiewiczową, kasztelanową mscislawską, wiersz imieniem Szlacheckiego Konwiktu ks. ks. Scholarum Piarum*, VUB, sygn. 2030882/IV 24639.

²⁴ VUB, sygn. IV 31056, s. 55.

²⁵ Rejestrują go: K. Ćepienė, I. Petrauskienė, op. cit., VUB, sygn. 23232: s. 336; 2194: *Na iluminację z okoliczności urodzin J.K.M. P.N.M. wiersz od Szkół Grodzieńskich dany roku 1776, d. 17 stycznia* [Wilno 1776] p. z winietą. 4°.

²⁶ *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba / Książki litewskie w języku polskim w XVIII w. [...]*, s. 65, nr 488. Wyd. w Wilnie: w Drukarni J.K.Mci y Rzeczypospolitej Scholarum Piarum 1765. – [16] s., inic., vinj. 4°.

²⁷ *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba / Książki litewskie w języku polskim w XVIII w. [...]*, s. 257, nr 2504, Wilno: w Drukarni J.K.Mci y Rzeczypospolitej XX Scholarum Piarum, [1769] [4] s., vinj. 2°. Tekst w jęz. franc., pol. i łac.

²⁸ K. Ćepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 335; 2191, Wilno 1777 r., [4] s. su inicj. ir vinj. 4°. MAB L-18/11076.

²⁹ VUB, sygn. 22785-22796. Zbiór tekstów w opracie.

³⁰ *Z okoliczności imienin Najjaśniejszego Króla JMCI P.N.M. STANISŁAWA AUGUSTA solennie obchodzonych w Wilnie przez Jaśnie Wielmożną JMci Panią Tyszkiewiczową, kasztelanową mscislawską, wiersz imieniem Szlacheckiego Konwiktu ks. ks. Scholarum Piarum*, VUB, sygn. 2030882.

³¹ K. Ćepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 231; 1505: *Do... Dawida Pilchowskiego... w dzień imienin*, Wilno, Druk. Król przy Akad. Wileńskiej, [XVIII a.]. Estr. XXIV, 278.

³² Ibidem, s. 468; 3026: *Wiersz w dzień imienin... Tomasza Hussarzewskiego, congre. Miss. Regensa semin. w dyjecez. wiln., profesora pub. historii univers. w Akad. Wileńskiej, ofiarowany r. 1786 d. 21 mies. grudnia, przez Ks.S.M. [V., Akad. Sp.? 1786] [16] p. 4°. Estr. XVIII, 320; s. 469; 3027: *Wiersz z okoliczności imienin... Tomasza Hussarzewskiego, S.T.D., regensa seminarii diecezjalnego wileńskiego w Szkole Głównej W.Ks.L., publicznego historii powszechnej profesora, przez kleryków tegoż seminarium ułożony i podany r. 1791 d. 21 grudnia*. [V., 1791]. [4] p. su vinj. 4°, VUB, sygn. IV 23209.*

³³ Ibidem, s. 396; 2597: *Przy oddaniu pierścienia Od Jego Królewskiej Mości ks. Kazimierzowi Naruszewiczowi, rektorowi Coll. Nob. Wileńskiego Króla JMci i Rzeczypospolitej [V., XVIII a. 2 puse] [4] p. su vinj. 8°. Estr. XXV, 372, VUB, sygn. IV 21704. Autorstwo Adama Naruszewicza.*

³⁴ „Gazety Wileńskie” 1777, nr 46, z 15 listopada.

³⁵ *Mikołaj Regnier*, hasło w: *Polski słownik biograficzny*, t. 30/4, z. 127, Wrocław 1987, s. 738.

³⁶ *Do Wielmożnego JMCI Pana Mikołaja Regnier korespondenta Akademii Chir. Królew. Paryskiej, konsyliarza J.K.Mci generalnego sztaba-chirurga w Wojsku Litewskim, profesora*

ra publicznego w Szkole Głównej W.Ks.Lit.; w dzień jego imienin 1785. Estr. XXVI, 164, VUB, sygn. IV 22847.

³⁷ Publiusz Wergiliusz Maro, *Eneida*, wyd. 3 zmienione, tłum. T. Karyłowski, oprac. S. Stabryła, Wrocław 1981, s. 11 („Biblioteka Narodowa”, seria 2, nr 29).

³⁸ *Do Wielmożnego JMci Pana Mikołaja Regnier, korespondenta Akademii Chir. Królew. Paryskiej, konsyliarza J.K.Mci, generalnego sztaba-chirurga w Wojsku Litewskim, profesora publicznego w Szkole Głównej W.Ks.Lit. w oktawę jego imienin*, VUB, sygn. 22785-22796.

K. Estr.: <https://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/index/wpis/?id=40520&offset=0&index=1>.

³⁹ J. Kochanowski, *Pieśni*, oprac. L. Szczerbicka-Ślęk, wyd. 4 zmienione, Wrocław 1997, s. 64 („Biblioteka Narodowa”, seria 1, nr 100).

⁴⁰ *Wiersz do Jaśnie Oświeconej Księżny Jej Mci Anny z Hrabów Mycielskich Radziwiłłowej, wojewodziny wileńskiej, hetmanowej wielkiej W.Ks.L. z okoliczności pogrzebu nieodżałowanego jej małżonka, Jaśnie Oświeconego Książęcia JMci Michała Radziwiłła, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego W. KS. Litewskiego Prowincji Litewskiej Szkół Pobożnych dnia 16 maja roku 1763*, Wilno: Druk. J.K.M. i Rzeczypospolitej KS. KS. Scholarum Piarum, 1763, VUB, sygn. 41091; IV 30445.

⁴¹ *Wiersz do Jaśnie Wielmożnej Jej Mci Pani Magdaleny z księżąt Lubomirskich Sapieżyńny, wojewodziny połockiej, hetmanowej polnej W.Ks.L., fundatorki swojej imieniem Collegium Wileńskiego Szkół Pobożnych roku Pańskiego 1763*, Wilno: Drukarnia J.K.M. i Rzeczypospolitej KS. KS. Scholarum Piarum, 1763, VUB, sygn. 30060.

⁴² *Na imieniny Jaśnie Oświeconej z księżąt Radziwiłłów hrabiny Teresy Pacowej, damie Orderu Krzyża Świętego, pisarzowej w. W.Ks.L. borciańskiej && starościny wiersz chętne życzenia zawierający przez księdza Dominika Zablockiego S.T., lektora Prowincji Litewskiej Zakonu Kaznodziejskiego ofiarowany*, VUB, sygn. 30056.

⁴³ *Wiersz z okoliczności imienin Jaśnie Wielmożnej Jejmci Pani Konstancy z księżąt Poniatowskich Tyszkiewiczowej, pisarzowej w. W.Ks.Lit., marszałkowej Tryb. Gł. W. KS. od JPPP. Kawalerów w Konwicie Szlacheckim Wileńskim ks. ks. Szkół Pobożnych edukujących się w Wilnie, dnia 18 lutego 1780 roku*, VUB, sygn. IV 23606.

⁴⁴ K. Ćepienė, I. Petrauskienė, op. cit., s. 236; 1547: *Dowód wieszany przy powitaniu... Ludwika z Skuminów Tyszkiewicza, pisarza w W.Ks.L., ciwuna wileńskiego, ... i... Konstancji z Poniatowskich Tyszkiewiczowej, podkomorzanki w. Koronnej, dożywniej przyjaźni ślubem sprzymierzonych szczęśliwie z Warszawy do Wilna przybywających od obowiązanego fundatorskiemu imieniowi za Kazn. przez ks. ks. dominikanów wileńskich św. Duchy obowiązkiem wdzięczności opłacony*. [V., Akad. Sp?, 1775. [12] p. z inic. i winiet. 4°. Estr. XXXI, 491, VUB, sygn. IV 30903, s. 335; 2192: *Na gody szczęśliwe złączonym domom i stanom Rzeczypospolitej radosne... Joachima Litawora i Konstancy z Przędzieckich Chodkiewiczów, sekretarzów W.Ks.L., rytmy weselne od obowiązanego pańskim imionom zakonnego S.I. zgromadzenia w Nowogródku r. 1767*, Wilno, druk. J.K.Mci i Rzeczypospolitej S.I., [1767] [12] p. su vinj. Ir herbu, 4°. Estr. XIV. RB B Lenk 1/767.

⁴⁵ *XVIII a. Lietuvos knygos lenkų kalba / Książki litewskie w języku polskim w XVIII w. Wykaz kontrolny*.

⁴⁶ *Zebranie rymów z różnych okoliczności pisanych, mianowicie imieniem konwiktu szlacheckiego wileń[skiego] ks. ks. Scholarum Piarum*, Wilno 1779.

⁴⁷ Por. egzemplarz tego tomu ze zbiorów Biblioteki im. Wróblewskich, sygn. L-18/525.